مێژووی كۆچی كورد بۆ لوبنان

محەمەد گەلاڵەیی_سۆران*

ئەگەر دیرۆكی نەتەوەی كورد پڕ بێت لە چەوساندنەوەو ماڵوێرانی، ئەوەندەش سەدەكانی ژێردەستەییو شۆڕش و ڕاپەرینەكانی پڕبووینە لە كۆچكردن، كوردیش بۆ ولاَتێكی دروایێ یاخود بۆ كیشوەرێكی دیكەو دۆزینەوەی پەناگەیەكی تر بۆ ژیانو گوزەران و ڕەخساندنی هەلێكی گونجاوتر بۆ داهاتویان، ئەوەی مەبەستمە لەم كورتە لێكۆڵینەوەیەدا بینوسمو ئاماژەیەكی كورتی مێژووی پێ بكەم لە دێرۆكی كۆچی كوردە لە گشت پارچەكانی كوردستانە بۆ وولاَتی لوبنان، كە ئەمەش چەند سەدەیەكی خایاندووە، كە دەتوانین بەم شێوەیەی خوارەوە ئەو قۆناغە مێژوویانە دیاری بكەینو دواتر هۆكاری كۆچكردنەكەیانو ژمارەیانو لەگەڵ ڕێڕەوی كۆچبەرانو باری ئێستای ژیانیانو، ئەنجامێكی كورتیش لەم بارەیەوە بخەینە ڕوو بۆ خوێنەرانو خوێندكارانی زانكۆو بەتایبەتی بەشی مێژووی كورد.

قۆناغەكانی كۆچكردنی كورد بۆ لوبنان

دابەش دەبێتە سەر سێ قۆناغی مێژوویی.

قۆناغی یەكەم: لە سەدەكانی پێشووەوە بۆ سەدەی بیستەم*

لەم ماوە دوورو درێژەدا لێكۆڵینەوەو سەرچاوە كوردیو عەرەبیەكان یەكەمین ئاماژەكردنیان بە كۆچی كورد بۆ ئەم وولاَتە بنەماڵەی ئەیوبیەكان بووینە، كە كاتێك باوكی سەلاحەددینی ئەیوبی كۆچ دەكات بۆ سووریاو دواتریش بۆ لوبنان، كە هۆكارەكەی ئەوەبووە كاتێ لە تكریت كەسێكی ئەوان پاسەوانێكی بەهرۆزی سەلجووقی دەستەلاَتداری ناوچەكە دەكوژێت، پاش ئەمە بە بریاری بەهرۆزی سەلجووقی لە تكریت دەردەكرێن، ئەوانیش دێن بۆ موسڵ و دوای بە حەلەبو سوریا دەڕۆن تا دەگەنە باكوری لوبنانو بەتەواوی تێیدا نیشتەجێ دەبن. ئەمەش بەیەكەمین كۆچی كورد دادەنرێت بۆ لوبنان كە لە كوردستانی باشوورەوە سەرچاوەی گرتووە، دوای ئەمانەش هەندێ لە دانیشتوانی ناوچەی شارەزور كۆچیان كردووە لەبەر زۆرداری مەغۆلەكان بۆ شام كە وولاَتی لوبنان بەشێكە لێی لەڕووی جوگرافیادا، بەلاَم هیچ سەرچاوەیەكی مێژوویی بەتەواوی ئاماژەی نەكردووە كەوا خەڵكی شارەزوور لە سەدەی سێزدەی كۆچیەوە چووبن بۆ ئەو وولاَتە، لە دوای ئەیبوبیەكانیشدا بەرەسمی ئاماژە كراوە بە هۆزی "سەیفا"یەكان، كە ڕۆڵێكی گەورەیان بینووە لە دوژمنایەتی كردنی دەوڵەتی عوسمانیدا، كە چەند میرێكی كورد بووینە لەنێوان ساڵانی 1528_1579ز. كە توانیان حكومی ناوچەی تەرابلوس بكەن بە وەزیرایەتی "یوسف" ناوێكە، هەر ئەم هۆزەش لەناوچەی هەكاری كوردستانی باكوور كۆچیان كردووە، لەلایەكی تریشەوە هەندێ لەسەرچاوەكان ئەوەیان دەرخستووە كە"سەیفا"یەكان توركمان بن، بەلاَم زۆربەی لێكۆڵەرانی بواری مێژوو ئەم قسەیە ڕەت دەكەنەوەو پێیان وایە كوردی ڕەسەنن لەوانە: دكتۆر عەبدولرەحیم ئەبو ئەمین، كە پاڵپشتی كوردبوونیان دەكات، لەدوای ئەمانەدا هۆزی مەراعیبیەكان كە بەڕەچەڵەك كوردنو لە خێزانە دێرینەكانی لوبنانن كە ئەوانیش چەند میرێك بووینەو باپیرە گەورەیان مەرعی ئاغای ناوچەیەكی هەكاری بووەو، خاوەن موڵكو سامانێكی زۆربووینە لەكوردستانی باكووردا، بەتایبەتی لە ناوچەكەی خۆیاندا، هەروەها یەكێك لە نەوەكانی ئەو بنەماڵەیە لە ساڵانی (1972_1992_1996)ئەندام پەرلەمانی لوبنان بووە، بەناوی (تەلال ئەل مەرعی) لەسەر لیستی سوننە مەزهەبەكان، هەر لەم قۆناغەشدا تێبینی دەكرێت خێڵی "گیان پۆلاَكان=جون بلاگ" كۆچیان كردبێت، كە مێژووی كۆچەكەیان دەگەڕێتەوە بۆ سەدەی حەڤدەی زاینی كە سەرۆك هۆزەكەیان ناوی "سەعید گیان پۆلاَ" بووەو، شۆڕشی لە دژی سەدری ئەعزەم و موردا پاشای دەوڵەتی عوسمانی بەرپا كردووەو دواتر دەخرێتە زیندان لە ئەستەمبوڵو پاش ماوەیەك ڕادەكات بەرەو لوبنانو لەگەڵ هەندێ لە خێڵەكەی، كە ئێستا یەك لەنەوەكانی ئەو خێڵە سەرۆكی پارتێكی لوبنانیە بەناوی " پارتی پێشكەوتنوئیشتراكی لوبنانی" كە "ولید جون بلاگ= وەلید گیان پۆلاَ"، كە مامۆستا ئەمین زەكی بەگ لە كتێبی خلاصەیكی كوردو كوردستاندا، ئەم هۆزەی بە كورد داناوەو بە پێی تێپەڕبوونی كاتیش ناوەكەیان لە "گیان پۆلاَوە گۆڕاوە بۆ جون بلاگ". ئەمەش بەهۆی مانەوەیان لەناو ژینگەیەكی عەرەبی زماندا كە هۆكاری سەرەكی بووە، دوای گیان پۆلاَكان ئامێدیەكان كە با پیرە گەورەیان لە"عیمادە" كە شارۆچكەیەكە سەر بە پارێزگای دهۆك بۆ ئەوێ كۆچ دەكەن، بەلاَم مێژووی كوچكردنیان و ڕێڕەوی كۆچەكەیان تا ئێستا دیار نییە، ئەوەی زیاتر دەسەلمێنێت بۆ كۆچكردنی ئەوانو ئەسڵبوونیان بۆ كورد

دەگەڕێتەوەو سەرچاوە رەسەنەکانی مێژووش دەڵێن:" هۆزی عمادیە کۆچیان کردووە بۆ لوبنانو بەئەسڵ کوردنو لەناوچەیەکی کوردنیشیندا هاتوون". دوا کۆچی ئەم قۆناغەش هۆزێکی ترە بەناوی "حەمییەکان" کە بنەماڵەیەکی "شیعە مەزهەبن" لە کوردستانی باشوورەوە چوونەتە لوبنانو لە ناوچەی (دەشتی بیقاع)دا نیشتەجێ بووینە، و ئەسڵی ئەمانەش دەگەڕێتەوە سەر باپیرە گەورەیان حەمۆی کوردی کە سەرچاوە نووسراوەکان واتا"تازەکان" لەبارەی ئەمانەوە دەڵێن:(تایفەیەکی سەرەکی شیعە مەزهەبو کوردن لە لوبنان کە بەتەنیان).

قۆناغی دووەم: لە 1900_1940

لە ماوەی ئەو چڵ ساڵەدا هۆزو خەڵکێکی زۆری کورد کۆچ دەکەن بۆ لوبنان، بە تایبەتیش ئەگەر بڵێین کە بە تەنیانو کۆچی خێڵە گەورەکان وەکو پێشوو نەبووە، کە ئاماژەمان پێدان، بەڵکو کۆچی بنەماڵەو تاکەکەسیو شۆرشگێڕو نانبڕاوەکان و سەرگەردانەکان بووە، کە بەشداریان کردبوو لەشۆڕشو ڕاپەرینەکانو بەم شێوەیە پۆلێن دەکرێت ئەم قۆناغە:

یەکەمین: لەسەرەتای ساڵانی 1900و دوای جەنگی جیهانی یەکەمو چەندین شۆڕشو ڕاپەرین سەرهەڵدەدەن بەتایبەتی لە کوردستانی باکوورو باشووردا، لە بەرانبەر ئەمەشدا توندوتیژیەکانی دەوڵەتی عوسمانی بەرانبەر بە سەرکردە کوردەکان و نزیکی سنوری لوبنان لەگەڵ کوردستانی باکوروو رۆژئاوا کۆچکردن بەردەوام بووە، کە دەشبینین لە دوای شوباتی 1925 شۆڕشی شێخ سەعیدی پیران هەڵدەگیرسێت و بە گەلەکۆمەی نێونەتەوەیی لەناودەبرێت، زۆرێك لەبەشداربووانی ئەو شۆڕشە کۆچ دەکەن بۆ لوبنان ئەمەش بەیەکەمین کۆچی لەو جۆرە دادەنرێت کە خەڵکێکی زۆر بووینە لەهەموو چینو توێژەکان لە شاری ماردینەوە تا دەگاتە ئامەد چووینە لوبنان.

دووەمین: هەڵگیرسانی شۆڕشەکەی (ئاگری داخ =ئارات)بە سەرکردایەتی ئیحسان نووری پاشا، کە لەدوایشدا بەهاوکاری دەستەڵاتی پەهلەویو تورکەکان شۆڕشەکە لەناوچوو، کە لەنێوان ساڵانی 1930_1932 بەردەوامی کێشا، بەدوای دامرکانەوەی شۆڕشەکەشدا وەکو جارانی تر بەشداربووانی شۆڕش کۆچیان کرد بۆ لوبنان کە زۆربەیان خەڵکی کوردستانی باکوور بوون.

سێیەمین: لەسەرەتای ساڵانی 1940 بەدواوە کوردێکی زۆری کوردستانی باکور کۆچ دەکەن بە هۆی خراپی باری ئابووری تورکیاو هەڵگیرسانی جەنگی جیهانی دووەم. کە کاریگەری بەسەر بارودۆخی تورکیادا هەبوو، کە لەهەمان کاتیشدا وولاتێکی بێ لایەن بوو لەم شەڕەدا، بەڵام بارودۆخی جیهانو شلۆقانی هەر بەتەنیا کاریگەر نەبوون لەسەر تورکیا، بەڵکو لەسەر هەموو ولاتان بوو، هەر لەدوای رووخانی کۆماری کوردستان لە مەهاباد خەڵکێکی زۆر لە سنووری کوردستانی باکوور کۆچ دەکەن بۆ ئەم وولاتەو هەندێك لەبەشداربووانی کۆماریش لەگەڵیان دەبن لەبەرئەوەی نەبادا دەوڵەتی تورك لاسایی کۆمەڵکوژیەکەی شای ئێران بکاتەوە.

قۆناغی سێیەم: لەدوای ساڵانی 1947_1961

لەم قۆناغەدا کۆچکردنی کورد بۆ لوبنان بەرێژەیەکی زۆر کەمدەبێتەوەو هۆکارەکەشی بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە دروستبوونی پارتی سیاسیو هەڵگیرسانی شۆڕشی نوێتری یەك بەدوای یەکدا لەوانە شۆڕشی ئەیلول، کە لە کوردستانی باشووردا هەڵگیرساو لە پارچەکانی دیکەی کوردستاندا بەشداری ئەو شۆڕشەیان کرد بە یارمەتی جەستەییو مادی بۆیە خەڵکەکە تا نسکۆی ساڵی 1975 لەگەڵ شۆڕشدا مابوونەوەو رۆژ بەدوای رۆژدا دەهاتنە ئەو بەشە ئازادکراوەی کوردستانو هیوایەکیان بەو شۆڕشە هەبوو، بەڵام کە دواتر خەڵکی کوردستانی باشوور ئاوار دەبن بۆ ئێران کوردی پارچەکانی تریش بەرەو لوبنانو ئەوروپا مل دەنێن، بۆ نموونە: لە نێوان ساڵانی 1961_1980 زیاتر پارتی سیاسی دامەزرانو خەباتی نێهنیو شاخیان کردووەو جۆرێك لەبەرگریکردن لە نیشتمانی کورد پەیدابووە. هەروەها هۆکاری تریش هەبووە کە لەم ماوەیەدا کورد زیاتر رووی لە ئەوروپاو ئەمریکادا کردووە نەك لوبنان، بەڵام پاش ساڵی 1980 دووبارەو بەهۆی کودەتاکەی کەنعان ئەڤرین لە تورکیا کوردێکی زۆری کوردستانی باکوور کۆچ دەکەن بۆ لوبنان، هەروەها دوای جەنگی کەنداوی دووم 1990_1990 و لەهەمان کاتیشدا روودانی کۆڕەوە مەزنەکەی کوردستانی باشوور خەڵکێکی زۆر بۆ گەیشتنیان بە ئەووروپا چوونە لوبنان بە ڕێگای سوریاو تورکیادا. بەهەمان شێوەش دەبینین کوردانی سوریا بۆ لوبنان دەچن بۆ ئەوەی بژێوی ژیانیان دابین بکەنو زۆربەیان لەوێ دەمانەوە بەڵام زۆربەی سەرچاوەکان ئاماژەدەکەن بەوەی کە زۆرینەی کوردانی لوبنان ناسنامە یان رەگەزنامەیان نییەو پێیان نەدراوەو

ئامارێکی گشتی لەبەردەستدا نییە بەڵام ئەوەی هەیە و تا ساڵی 2000 ئاماژە بەوە دەکرێت (100000_600000) کورد لە لوبناندا نیشتەجێن.

ڕێڕەوی ئەم کۆچکردنە وەکو سەرچاوەکان باسی لێوەدەکەن بەم شێوەییە بووە:

زۆربەی ئەو کۆچانەی کراوە بۆ وڵاتی لوبنان هەمووی کوردی کوردستانی باکوور بووینە بە پلەی یەكو دوای ئەوانیش رۆژئاوای کوردستان بە پلە دوو دێت ئینجا کوردی کوردستانی باشوور، بەڵام لەهەمووشی سەیرتر ئەوەیە هیچ سەرچاوەیەکی مێژوویی یان لایەنێك ئاماژەی بەکۆچی کوردانی کوردستانی رۆژهەڵات نەکردووە، کە تا ئێستاش هۆکارەکەی دیار نییە، ئەمەش ڕێڕەوی کۆچەکەیە:

لە ویلایەتەکانی تری کوردستانی باکورەوە بۆ مادرینو لەوێشەوە بۆ نوسەیبینو تا گەیشتونەتە سەر سنوری سوریاو ڕاستەوخۆ دەچوونە شاری قامیشلیو لەوێش بۆ حەسەکەو حەما هەر لەوێوە بۆ سەر سنووری لوبنانو تا دەگەیشتنە باکووری ئەو ولاتە لە دوای ئەمەشدا دەچوونە پایتەختو دەوروبەری، سەبارەت بە کوردی کوردستانی باشوور ئەیوبیەکانو حەمییەکان ئەم دوو بنەماڵەیە لە مووسڵ رۆیشتونە بۆ شامو سەرەتاش چوونەتە شاری حەلەبو دواتر بۆ ماوەیەکی کەم لە باکووری لوبنان لە شاری تەرابلوس نیشتەجێ دەبن. هەر سەبارەت بە ئامێدیەکانیش بەهەمان شێوە بۆ سوریاو دواتریش بۆ لوبنان کە بەتەواوی ڕێڕەوی کۆچەکەیان دیار نییە، سەبارەت بە کوردستانی رۆژئاواش ئەوان هاوسنوور بووینەو لە شارەکانی حەلەبەوە لە وێشەوە یەکسەر بۆ لوبنان و لە(دەشتی بیقاع) گیرساونەتەوەو تاوەکو ئێستا لێی نیشتەجێن.

ئەو هۆکارانەی بوونەتە پاڵنەر کە کورد بۆ لوبنان کۆچ بکات.

1. کۆچی کورد لە قۆناغی یەکەمدا(ئەیوبیەکان، سەیفایەکان، مەراعیبیەکان، گیان پۆلاکان، ئامێدیەکانو نەوەکانی حەمییە) ئەمانەو هۆزێکی تر، هۆکار گەلێك هەبووە کە ئەم هۆزانە کۆچ بکەن بۆ ئەم وولاتە، بۆ نموونە: کە ئەیوبیەکان پاسەوانێکی بەهرۆزی سەلجوقفی دەکوژنو کۆچیان پێدەکرێت، گیان پۆلاکان ڕاپەرینیان لەدژی عوسمانیەکاندا هەڵگیرساندووەو دوای لەناوبردنی ڕاپەرینەکەیان کۆچیان کردووە بۆ لوبنان.

2. کۆچی کورد لە قۆناغەکانی دوورەمو سێیەمدا بۆ چەند هۆکارێکی سەرەکی دەگەڕێتەوە:

ئەلیف: بارودۆخی گرانیو نارەحەتی ژیان لەناوچە کوردنیشنەکاندا، بە درێژایی ماوەیەکی زۆر وەکو لە وولاتی تورکیا بارێکی ناخۆشی ئابووری بۆ کورد تا ئێستا بەردەوامە، ئەمەش وایکردووە لەو سەردەمەدا کورد هەوڵیو خۆشیو سەرفرازای ژیان لە لوبنان ببیستێتو ڕووبکەنە ئەوێ .

بێ: هەڵگیرسانی شۆرشو ڕاپەرینەکانی کورد بەبەردەوامی هۆکاری سەرەکی بووینە بۆ کۆچکردنی کورد لەوانە شۆرشەکەی شێخ سەعیدی پیرانو ئەوانی ترو زۆربەی کورد کۆچیان کردووە بۆ ئەوو وولاتە، دوای دامرکاندنەوەی شۆرشو ڕاپەرینەکانی کورد لەلایەن داگیرکەرانی کوردستانەوە.

جیم: ئاژاوەگێری بەردەوام لە نێوان ئەندامەکانی گرینگترین خێڵەکانی کوردستانی باکوور بۆ نموونە: ناکۆکییەکانی نێو خێڵی عومەریانو ئەم ناکۆکیەش وایکردووە ئەمانە بۆ دووبەش دابەش بنو ببنە دەستەی مەحمودکیو عوسمانکی کە ئاژاوەکەشیان لەسەر زەویو زار بووە، بۆیە دەستەیەك لەمانە کۆچ دەکات بۆ لوبنان.

دال: بەڕای من کۆچی کورد بۆ لوبنان هۆکاری تریش هەبووە لەوانە نزیکیەکی هەیە لەگەڵ سنووری سروشتی کوردستانو بەتایبەتی لەرووی ئاووهەواو کشتوکاڵ کردنەوە.

ئەنجام

کۆچی کورد بۆ لوبنان بەهۆی چەندین، هۆکاری ناوخۆو دەرەکی کە باسمان کردن بوونەتە کارتێکەر بۆ ئەوەی هۆو تاکی کورد لە گشت چینو توێژەکانی کۆمەڵی کوردستانیو مەزهەبەکانو کەسانی سیاسی و ئاینی بتوانن کۆچ بکەن بۆ لوبنان.

⋆تێبینی

بۆیە قۆناغی یەکەممان بەو شێوەیە دانا لە سەدەی 12_20ز دەست پێدەکات، چونکە شۆرشو راپەرینو بەرێژەیەکی زۆر نەیووینە وەکو قۆناغەکانی ترو تا ئەمرۆ و سەرچاوەکانیش کەمن کە باس لە قۆناغی یەکەمی کۆچکردنی کورد بکەن بۆ وڵاتی لوبنان .

ژێدەرەکان :

1. تاریخ الدوله والامارات الكرديه فى عهد الاسلامی ،ن محمدأمين زەكی بەگ، ترجمه الى العربيه، محمد عەونی 1945 قاهیرە.

2.دور الاكراد فى بناو الاردن الحديپ، محمد على الصويركی الكوردی، 2004، الاردن.

3.كورد گەلی مەینەتیەکان، ڕەوشی دیمۆگرافیو ئابووریو کۆمەڵایەتی کوردەکانی لوبنان، جاسم محمد محمد على ، 2004، سلێمانی.

4. نەژادی کورد لە لوبنان، خەلیل شەڵماش،2002، سلێمانی.

*خوێندکاری قۆناغی چوارەمی بەشی مێژووی کورد لە زانکۆی سەلاحەددین_هەولێر

تێبینی: لە بەهاری 2006 لێکۆڵینەوەکە نووسراوە.